

ПОПОВИЧ ОЛЕНА ВАСИЛІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри міжнародної та кримінальної юстиції
Чернівецького юридичного інституту, кандидат юридичних наук, доцент*

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: КРИМІНАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ДІЯННЯ ЧИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну та запровадження воєнного стану актуалізували підхід, відповідного до якого кримінальне законодавство розглядається як універсальний інструмент вирішення суспільних конфліктів. Так, після 24 лютого 2022 р. Верховною Радою України ухвалено дванадцять законів про внесення змін до КК України за скороченою процедурою, якими Кодекс доповнено сімома новими статтями, а до двадцяти його статей внесені зміни. Здебільшого такі зміни щодо кримінально-правового регулювання стосувалися сфери забезпечення територіальної цілісності, суверенітету та протидії зовнішній агресії. Крім того, характерною особливістю означених змін до КК України є передбачення самостійних складів кримінальних правопорушень в окремих частинах статті кримінального закону. До останніх слід віднести ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність», що у семи частинах передбачає самостійні склади кримінальних правопорушень.

Закономірною виникає питання чи внесені зміни до тексту КК України передбачають встановлення відповідальності за нові види кримінальних правопорушень, тобто їх криміналізацію або передбачають диференціацію кримінальної відповідальності за відповідний різновид державної зради.

На переконання В.О. Гацелюка, неправильно ототожнювати криміналізацію та формальні зміни у кількості кримінально-правових норм, навіть у випадку збільшення кількості статей Особливої частини КК. Додавання / виключення статей із тексту КК України, з огляду на складний характер співвідношення різних складів кримінальних правопорушень, не обов'язково тягне, відповідно, криміналізацію чи декриміналізацію суспільно небезпечних діянь [1, с. 38].

Л.П. Брич, підкреслює: «виключення із КК статті, що містить склад злочину, який перебуває у відношенні підпорядкування з іншим складом злочину, що є передумовою конкуренції відповідної кримінально-правової норми, як спеціальної із загальною, не призведе до декриміналізації поведінки, законодавчою моделлю якої був цей склад злочину. Залежно від того, чи він був складом з пом'якшувачими, чи з обтяжуючими ознаками, його ліквідація призведе відповідно: до посилення або до пом'якшення кримінальної відповідальності й до усунення або зменшення диференціації кримінальної відповідальності за певний

вид посягань. Тобто моделювання розмежування складів злочинів, як мисленнева діяльність, повинно передувати прийняттю законодавчих рішень з криміналізації чи декриміналізації» [2, с. 37].

В.О. Навроцький зазначає, що про диференціацію відповідальності можна говорити тоді, коли розглядаються різні види одного злочину. Різні види одного і того ж злочину мають місце тоді, коли посягання, передбачені різними статтями чи різними частинами однієї і тієї ж статті КК, мають спільні конститутивні ознаки, тобто коли в їх основі лежать ознаки одного і того ж складу злочину. При цьому такі злочини характеризуються ще й додатковими ознаками, наявність яких свідчить про підвищення чи зменшення суспільної небезпеки посягання [3, с. 302].

На думку М.А. Рубашенка, кримінальна відповідальність за колабораціонізм уже передбачена (криміналізована) у складі такого злочину, як державна зрада, а тому запровадження нової (самостійної) форми такого діяння призведе до плутанини та становитиме небезпеку порушення прав і свобод людини. Науковець підкреслює, що колабораційна діяльність може набувати будь-якої з передбачених ст. 111 КК України форм державної зради та здійснюватися у військовій, адміністративній (управлінській), економічній і навіть побутовій сферах. Проте кримінальна відповідальність за відповідну діяльність наставатиме лише за такі діяння, які є умисними, та якими заподіюється істотна шкода суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України або створюється реальна загроза її заподіяння [4, с. 331].

Формулювання об'єктивної сторони кримінального правопорушення державна зрада в диспозиції ст. 111 КК України викладено досить загально, тому всі складі кримінальних правопорушень, що охоплюються ст. 111-1 КК, вчинені громадянами України, можуть, на перший погляд, виглядати як окремі форми державної зради [5, с. 201]. Однак, в якості розмежувальних ознак можна визначити те, що: 1) колабораційна діяльність вчиняється лише на користь держави-агресора в умовах здійсненої окупації чи агресії; 2) об'єктивну сторону державної зради становлять альтернативні дії, що прямо визначені в диспозиції ст. 111 КК України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. В частині 6 ст. 111-1 КК України вказано, що відповідальність за здійснення відповідних політичних заходів та інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором настає за відсутності ознак державної зради.

Слід звернути увагу і на те, що на фоні загального зниження якості опрацювання змін до КК в процесі їх підготовки маємо збіг ознак об'єктивної сторони щодо такого діяння, як публічне заперечення збройної агресії проти України, що передбачена як форма об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 КК України та кримінального правопорушення, передбаченого

ч. 3 ст. 436-2 КК України, що внесена до КК України Законом № 2110-IX від 3 березня 2022 р. На думку, Стефаніва Н.С., Орлеана А.М., Бердніка І.В. у зазначеному випадку має місце конкуренція статей, які передбачають загальний та спеціальний склади кримінального правопорушення [6].

Як справедливо зазначає Н.Ю. Гунько, насамперед прийоми юридичного конструювання мають забезпечувати формування та виклад нормативно-правового припису (логічно і граматично завершеного судження) відповідно до юридичної конструкції (засобу) «склад злочину» з урахуванням структури норм кримінального права, а також з урахуванням основних змістовних та формальних вимог щодо закону, зокрема кодифікованого [7, с. 7].

Вважаємо, що критерієм віднесення того чи іншого законодавчого акту про внесення змін до КК до тих, що мали своїм наслідком криміналізацію суспільно-небезпечних діянь є факт розширення таким законом кола діянь, які охоплюються нормами кримінального закону як кримінальні правопорушення. Основне питання, відповідь на яке повинна визначати наявність чи відсутність підстав для віднесення певного закону до тих, що призвели до криміналізації суспільно небезпечних діянь, має бути таким: чи призвело набрання чинності цим законом до виникнення підстав для кваліфікації як кримінального правопорушення такого різновиду поведінки особи, який до цього не міг бути розцінений як кримінальне правопорушення? З огляду на це виокремлення всіх видів спеціальних норм (за ознакою потерпілого, предмету посягання, спеціального суб'єкта тощо), не є криміналізацією. В той же час, навіть мінімальне корегування тексту КК України, яке розширює коло криміналізованих діянь, повинно розглядатися як криміналізація суспільно небезпечних діянь.

Таким чином, враховуючи вищезазначене, а також те, що в семи частинах ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» передбачені самостійні склади кримінальних правопорушень, які розширили коли суспільно небезпечних діянь, за які настає кримінальна відповідальність, різні форми колабораційної діяльності не слід розглядати як диференціацією кримінальної відповідальності за державну зраду.

Список використаних джерел:

1. Гацелюк В. О. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с.
2. Брич Л. П. Розмежування складів злочинів, кримінально-правова кваліфікація, інші пов'язані з цим явища: співвідношення понять. *Теорія кримінально-правової кваліфікації як феномен української кримінально-правової доктрини: тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції*, м. Львів, 16 січня 2016 р. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2016. С. 37–38.

3. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
4. Рубашенко М. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм за чинним КК України . *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Харків, 12–13 жовт. 2016 р.). Харків: Право, 2016. С. 328–331.
5. Кравчук О., Бондаренко М. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 198–204
6. Стефанів Н. С., Орлеан А. М., Берднік І. В. Коментар щодо розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ч.1 ст.111-1 та ст. 436-2 КК України . Тренінговий центр прокурорів України. URL: <https://www.facebook.com/ptcu.gr.gov.ua> (дата звернення 06.06.2022)
7. Гунько Н. Загальнотеоретична характеристика законодавчої техніки. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2019. Серпень. С. 5–8.

Ключові слова: державна зрада, колабораційна діяльність, криміналізація, кримінальна відповідальність, диференціація.

Key words: state treason, collaboration, criminalization, criminal responsibility, differentiation.

ПЛОТНІКОВА АЛІНА ВОЛОДИМИРІВНА

*Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
доцент кафедри державно-правових дисциплін, кримінального права
та процесу, кандидат юридичних наук, доцент, адвокат*

НОВІ ЗАСОБИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВІЙ АГРЕСІЇ

Війна в Україні зумовила необхідність вирішення складних питань щодо посилення охорони державних та суспільних інтересів від злочинних посягань у тому числі кримінально-правовими засобами.

У складних умовах 3 березня 2022 р. було прийнято Закон № 2108-IX, яким було криміналізовано нові для вітчизняного кримінального права складі кримінальних правопорушень, які було об'єднано назвою «колабораційна діяльність».

На нашу думку, підстава криміналізації співпраці з державою-агресором існувала ще у 2014 році, коли виникла соціальна потреба (соціальне замовлення) в посиленні охорони національної безпеки України.

Складна конструкція ст. 111-1 КК України, значна кількість кримінальних правопорушень, що передбачені нею, наявність встановленої відповідальності за державну зраду та за пособництво державі-